

ressò mont-roigenc

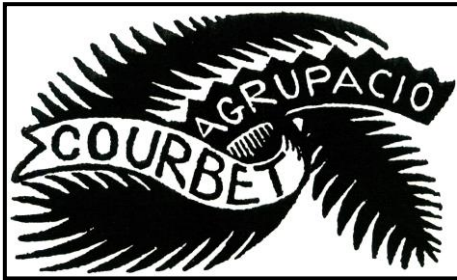
INDRETS MIRONIANS A PARÍS (1): 1920. EL PRIMER VIATGE

Martí Rom

www.martirom.cat

02-07-2018

A finals de febrer de 1920 Joan Miró arriba a París. A l'estació de tren d'Orsay l'esperen els seus amics Enric Cristòfol Ricart¹, Josep ("Papitu") Llorens Artigas² i Marian Espinal³. S'havien conegut el 1912 a l'Acadèmia d'Art Galí del carrer Cucurulla núm. 4 de Barcelona. Allà també hi trobà Josep Francesc Ràfols⁴. De la tardor de 1914 al 1918, Miró va compartir estudi amb Ricart. El 1918, aquests, entre d'altres, van fundar l'Agrupació Courbet. Era un grup que proposava una renovació plàstica del noucentisme que aleshores agafava força a Catalunya.

El 1918 quan acaba la Gran Guerra europea, la que posteriorment seria coneguda com la Primera Guerra Mundial, aquell grup de joves artistes catalans, que tenien uns vint-i-cinc anys frisen per anar a París, a la meca de l'avantguarda artística. Durant el 1919 Miró prepara el viatge.

Enric Cristòfol Ricart

Mitjançant el mont-roigenc, resident a Cambrils, Pere Martí Oliva, dit *Peret de la Botera*, que amb la seva tartana pujava cada diumenge a la família Miró des del seu mas a Les Pobles fins a Mont-roig, Miró havia conegut Francisco Florit Toribio. Aquest era un pintor cambrilenc que s'especialitzà en cartells cinematogràfics, el qual, de ben jove marxà a París i hi va viure tota la seva vida⁵. Per unes cartes a Ricart⁶ sabem que Miró havia escrit al tal Florit per demanar-li consell per a la seva estada a París. En una altra a Ricart, 8 de gener de 1920, hi diu: "He rebut carta d'en Florit. Diu: *Els contractes de treball, segons m'he enterat, duen estar establerts per una casa que tingui patenta o contribució comercial. He anat a una o dos cases de més relacions i no l'he pogut aconseguir doncs la policia averigua molt severament si el contracte de treball es efectiu anant fins a revisar els llibres de comptabilitat. En aquestes condicions sento molt no pogueu-lo complaure...*". En una carta, del febrer, a Bartomeu Ferrà li explica:

¹ Vilanova i la Geltrú, 1893 – Vilanova i la Geltrú, 1960. Ricart el 1914 ja havia viatjat a Florència (sis mesos) i Venècia (un parell de setmanes).

² Barcelona, 1892 – Barcelona, 1980.

³ Terrassa, 1897 – Cunit, 1974.

⁴ Vilanova i la Geltrú, 1889 – Barcelona, 1965. Historiador d'art, és també conegut pel *Diccionari Ràfols d'artistes catalans*. El 1993 l'Editorial Mediterrània i la Biblioteca de Catalunya van publicar el llibre "Joan Miró. Cartes a J. F. Ràfols (1917 / 1958).

⁵ Per a més informació, mireu el meu llibre "Joan Miró i Mont-roig: Pal de ballarí (1911-1929)" (Arola Editors, 2012), pàg. 115 a 117.

⁶ "Epistolari Català de Joan Miró (1911-1945)", Editorial Barcino (2009). Cartes del 24 i 27 de desembre de 1919. En endavant quan no esmentem l'origen d'alguna carta seran d'aquest llibre.

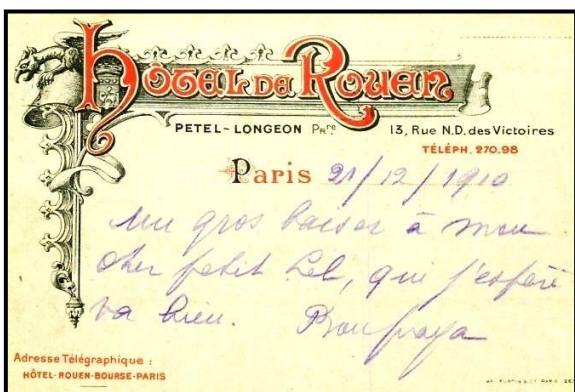
“En Ricart dintre de pocs dies marxa a París. Jo me’n vaig a darrers de febrer... El meu projecte es, si els compradors arriben mai a compadir-se de mi, passar-me tots els anys quatre o cinc mesos a París i la resta de l’any al camp...”. Al seu mas de Montroig. Serà el que farà pràcticament els següents anys.

A París, Miró s’hostatja a l’Hôtel Rouen, al 13 de la rue Notre Dame des Victoires. “Hi anàvem perquè la madona tenia una filla casada amb un català i ens feia un preu simbòlic per l’habitació i fins i tot ens convidava a dinar o sopar... érem molt pobres...”. Comenta que hi anaven Àngel Guimerà, Josep Maria Folch i Torres, Joan Salvat-Papasseit i Josep Pla.

Durant aquells primers mesos del 1920, conviuran en aquell hotel de París: Miró, Ricart, Artigas, Salvat-Papasseit, Josep Pla⁸ i Joaquim Torres García⁹. També hi era a París, des de feia uns mesos, Marian Espinal; aquest vivia al 14 rue Lesneur, una mica més enllà de l’Arc de Triomf. El 7 de novembre de 1919 Miró li havia escrit: “esperant amb dalit el moment de reveure’t a França... ton bon amic”.

Ricart hi arriba el 20 de febrer i s’hi estarà fins inicis de juny. Encara des de Barcelona, Ricart escriu a Ràfols: “Jo decididament dimecres, després de Carnaval aniré a Barcelona per a marxar a l’endemà cap a París. ¿No pot avançar el viatge en Miró?” (10 de febrer). Ja des de París, només arribar: “Viatge deliciós. Temps magnífic a París . Fa sol! No he vist encara res. Només la Borsa perquè es al costat d’on visc...”. I dos dies després (22 de febrer): ”Que ve en Miró?”¹⁰.

Artigas ja hi era des del 18 de desembre de 1919¹¹. Salvat-Papasseit hi deuria estar del febrer a finals de març; sembla que quan arribà Miró ja hi era. Hi ha uns poemes seus datats a París els 1 i 12 de març.

Ricart ens descriu l’arribada de Miró a París: “La primera vegada comparegué a París d’una manera que ens ha restat inoblidable. Rodanxó, teutònic, cara-

rosat, amb capell bombí i amb dues grans maletes amb paraigües i bastó que en sortien que, si l’una era un poema retrospectiu de novel·la de diligència, l’altre (era de lona amb cantoneres de pell clavetejada i semblava contenir la força expansiva de que

⁷ “Joan Miró, vida i gest” (Doposa, 1973), pàg. 105.

⁸ Josep Pla (Palafrugel, 1897 – Llofriu, 1981).

⁹ Joaquim Torres Garcia (Montevideo, 1874 – Montevideo, 1949).

¹⁰ “De primera mà. Enric-Cristòfor Ricart a París” de Ferran Sanz (Vilanova i la Geltrú, 2013), pàg. 8 i 9.

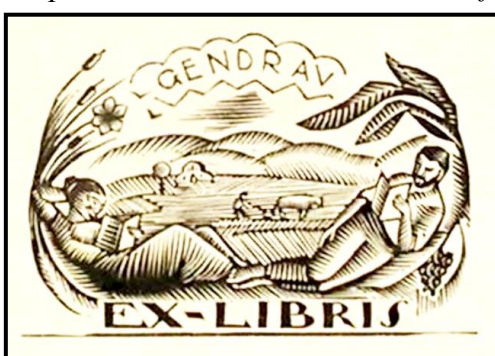
¹¹ Veure “Llorens Artigas. Catàleg d’obra” de Francesc Miralles (Edicions Polígrafa, 1992), pàg. 20.

tancava) era del tipus únic que exhibeixen tots els clowns de totes les pistes, i li donava un aire entenedidor de personatge de circ... ”¹².

Josep Pla: “Un bon dia vaig marxar a París. Era el disset d’abril de 1920. L’express marxava de l’estació de Franca... a les dues de a tarda... El viatge a París, essent una mica llarg –no s’hi arribava fins a l’endemà a quarts de deu del matí- ... Anant tot bé, eren vint hores de tren...”. A continuació, comenta que en un moment determinat es preocupa per si ha agafat el passaport: “En aquella època el passaport era un document importantíssim... La darrera guerra l’havia imposat amb una rigidesa enorme... Amb això passàrem el túnel i arribàrem a l’estació de Cervera. Duana, policia, canvi de tren... La sala d’espera de tercera classe i el rodal immediat de l’estació eren plens d’emigrants espanyols... Gent del sud que parlaven dialectes que per mi eren difícils de comprendre... Després de Tolosa de Llenguadoc, serviren el sopar al vagó restaurant... Quan el tren s’aturà a Montauban... serviren el cafè... El tren arribà a l’estació d’Orsay a l’hora exacta... Al peu del vagó, i vaig trobar el meu amic Joaquim Borralleras... Vaig donar a maleta a un porteur. Férem uns passos i ens trobàrem davant d’un tapis roulant, mecanisme que no havia vist fins a data. Quim féu un petit saltet i s’hi col·locà perfectament vertical...”¹³. Aquesta descripció pot correspondre a qualsevol dels altres catalans que van viatjar a París en aquelles setmanes. Pla en un primer moment va a l’Hotel de Nantes, a Montmartre. Diu que estava en un carrer adjacent al de Notre Dame de Lorette, una mica per sota de Pigalle. S’hi estarà un mes. Després s’allotjarà a l’Hôtel Rouen, al 13 de la rue Notre Dame des Victoires.

París estava ple de catalans. Josep Pla escriu: “En arribar a l’hotel he escrit a Josep Maria de Sagarra, que fa de cronista d’ “El Sol” de Madrid... i he comunicat que hi ha ara a París un grup de persones de Barcelona... Pere Ynglada, Joaquim Borralleras, Lluís Garriga, Manuel Humbert, Josep Dunyac, els germans Mompou, Enric C. Ricart, Joan Miró...”¹⁴.

Hem vist anteriorment com Miró parlava d’aquell Hôtel Rouen, del 13 de la rue Notre Dame des Victoires: “... la madona tenia una filla casada amb un català...”. Ricart ho amplia a les seves memòries: “La família Gendran¹⁵... eren els amos de l’Hotel de

Rouen i la componien una senyora, Mme. Petel¹⁶, i la seva filla casada amb un tarragoní de nom Gendran, jove, intel·ligent, bibliòfil, completament afrancesat... Al cap de cinc mesos de viure i conviure amb els, em van fer saber que realitzaven el seu somni daurat: que es venien l’hotel i es farien una casa de campanya a Cantal...”¹⁷. Aquesta és una zona del centre de França, entre Clermond-Ferrand i Cahors.

Enric Cristòfol Ricart

¹² “Memòries” d’Enric Cristòfol Ricart (Parsifal Edicions, 1995), pàg. 85.

¹³ Capítol “El viatge” del llibre “Notes sobre París (1920-1921)”, de l’Obra completa. Volum 4, “Sobre París i Franca” (Edicions Destino, 2004).

¹⁴ Capítol “El periodisme” del llibre “Notes sobre París (1920-1921)”.

¹⁵ Sembla que el cognom és “Gendrau”, així consta en l’ex-libris que ell mateix Ricart va fer. Està reproduït en el llibre “De primera mà. Enric-Cristòfor Ricart a París” de Ferran Sanz, pàg. 9.

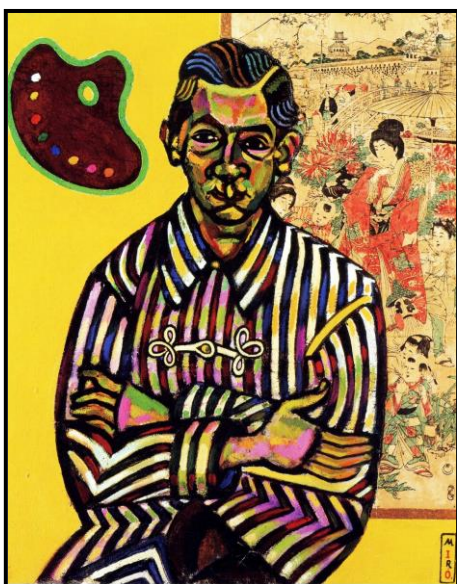
¹⁶ En la tarja de l’hotel que reproduceixo hi consten com a propietaris: “Petel- Longeon”.

¹⁷ “Memòries” d’Enric Cristòfol Ricart, pàg. 125.

Josep Pla ens comenta que un dia va coincidir amb Ricart i... “em digué que havia trobat un hotel meublé molt cèntric, una mica vell i desballestat, molt còmode, no gaire car, propietat d’una família excel·lent. Estava situat a la rue Notre Dame des Victoires, molt a prop de la rue Quatre de Septembre, entre la Borsa i la Biblioteca Nacional... L’endemà m’hi vaig instal·lar...”¹⁸. També que els propietaris de l’hotel consideraven a Ricart com de la família. Pla baixava de Montmartre cap al centre de París.

La rue Notre Dame des Victoires surt exactament del davant de la Borsa. Tres carrers a ponent hi ha el carrer de Richelieu, on hi ha l’entrada de l’antiga Biblioteca Nacional (núm. 58). És un espai majestuós, a l’antiga, i digne de veure. Aquesta és una zona de París on hi ha varis dels seus famosos passatges o galeries. Al carrer del costat, rue de la Banque núm. 5, hi té una entrada el Vivienne. Continuant cap avall, cap als darreres del Jardí del Palais Royal, i amb entrada a la rue des Petits Champs núm 6, hi trobem el de Colbert; des de fa uns trenta anys, aquest és la seu de l’Institut Nacional d’Història de l’Art. Tres carrers més enllà, cap a Òpera, i amb entrada també per la rue des Petits Champs núm. 40, hi tenim el de Choiseul. Són passatges coberts, a l’interior de l’illa de cases, plens de botiguetes, llocs per a menjar i alguna llibreria de vell.

Pla ens diu que aquell Hôtel Rouen, del 13 de la rue Notre Dame des Victoires, “era un hotel meublé”. Ens ho detalla en una altra de les seves narracions, explica que és “el format exclusivament d’habitacions per a dormir.. (a França), una institució autèntica. N’hi a tants...”. Ho compara amb les cases de dispeses d’Espanya que són “d’un pintoresquisme de vegades tràgic... plenes d’indiscrecions, d’olors de cuina infecta...”. Per a Pla, l’hotel meublé és un oasi. El descriu amb la seva petita recepció amb un quadre penjat a la paret “dividit en petits compartiments sobre cada un dels quals hi ha penjada una clau... El compartiment serveix per a posar-hi la correspondència...”. A l’habitació “hi ha un llit (de matrimoni), una tauleta de nit, un armari, una taula, una cadira, un lavabo, un bidet, uns llibres sobre una sumària prestatgeria penjada...”. Diu

que no hi ha controls de cap mena de si es puja companyia a l’habitació: “Teniu una admirable sensació de llibertat... Es una forma de vida nòmada...”. Afegeix que són establiments per a solitaris i artistes incompresos. “D’aquesta classe d’artistes, a París, n’hi ha més que un foc no en cremaria...”. Conclou: “Els cafès –amb les seves magnífiques terrasses...-, els petits restaurants, els hotels meublés, són columnes de la vida francesa – i sobretot de la vida de París...”¹⁹.

Joaquim Torres García explica a “Historia de mi vida” (Montevideo. 1939)²⁰ que el 15 de maig va marxar de Barcelona cap a París. Allí, a la Gare d’Orsay l’esperava Joan Miró. També comenta que durant la seva estada a París, Miró l’acompanyà sovint.

Retrat d’Enric Cristòfol Ricart (1917), Joan Miró

¹⁸ Capítol “Més cap el centre” del llibre “Notes sobre París (1920-1921)”.

¹⁹ Capítol “L’hotel meublé” del llibre “Notes sobre París (1920-1921)”.

²⁰ Mireu edició del 1990 d’Editorial Paidós, pàg. 147.

Ricart: “Un dia de 1920 comparegué al mateix hotel que habitàvem Miró i J. Pla, al carrer de Nôtre Dame des Victoires, J. Torres-García amb la seva esposa i tres criatures. Tota la família Torres-García que s’aturava a París uns quants dies per a emprendre el viatge a Nova York. Els amos de l’hotel, pel sol fet d’èsser catalan i amic nostre s’interessaren molt per ells. J. Torres-García, l’etern decebut... donava la impressió d’estar mig atordit i parlava de l’avenir sense gaire esperança d’èxit. Continuava igual que a Barcelona, planyent-se de la manera com anaven les coses a casa nostra...”²¹.

Pla ens descriu l’estada de Torres García a París: “Juny de 1920. Torres García ha passat uns quants dies a París (amb família) de pas cap a Nova York. Ha visitat algunes exposicions, no ha volgut entrar als museus, ha tingut una conversa amb Picasso que ell admira relativament... Amb els amics Ricart i Miró, anàrem a veure’l...”²². El 5 de juliol embarcaran a Le Havre cap a Nova York. Torres García no tornaria mai més a Catalunya. Anem unes setmanes enrere. En el sopar d’homenatge a Torres García, que es fa a Barcelona un dia del mes de maig, hi assisteix, entre d’altres Salvat-Papasseit; s’havien conegut el 1916. El 1918 Torres García havia estat padrí del casament de Salvat-Papasseit amb Carme Eleuterio.

Sens dubte devia ser apassionant arribar a París i conèixer amb aquelles persones, i tots en el mateix hotel! París era, aleshores, l’avantguarda de la vida artística. Tan sols unes dècades enrere ho havia estat Roma. També era l’expressió de la modernitat. Una de les coses que hem vist que sorprenia a Pla era aquella cinta (“*tapis roulant*”) de l’estació d’Orsay. A Salvat-Papasseit, i suposo que a la resta de catalans, també els admira aquell

Retrat de Joan Miró (1916), Enric Cristòfol Ricart

nou mitjà de comunicació subterrani, el metro. A Barcelona la inauguració del primer tram del metro no fou fins al 30 de desembre de 1924, era el “Gran metro”. Anava de la plaça de Catalunya a Lesseps. El primer metro de París es va inaugurar el 1900, anava de Porte de Vincennes a Porte Maillot, d’est a oest creuant la ciutat; és l’actual línia 1. Durant la primera dècada del segle es van fer noves línies. El 1910 i 1911 s’inauguren els primers trams (centrals) del què posteriorment seran les línies 12 i 13; els construïa la “*Société du chemin de fer électrique souterrain Nord-Sud de Paris*”. Creuaven la ciutat des Montmatre a Montparnasse; eren coneguts popularment com els “nord-sud”.

Salvat-Papasseit a “L’irradiador del Port i les gavines” (1921) hi inclou els poemes “Passional al metro (Reflex nº 1)” i “La femme aux oranges (Reflex nº 2)”; aquests són els únics poemes en què n’esmenta la data de la seva composició: 1 i 12 de març de 1920, a París. Un fragment del darrer: “La cançó del metro, que es mulla el ventre al

²¹ “Memòries” d’Enric Cristòfol Ricart, pàg. 123.

²² “Joaquim Torres García” de “Retrats de passaport”, de l’Obra completa. Volum 17 (Edicions Destino, 1976).

Sena, a la vella Cité, traspua tots els sostres i diu: / ... I així la meva amada / ve assetjada a desdir: / per això és que baixa a Rennes / es deixa la cotilla a Saint-Michel / i s'ajeu al meu bany de purpurina. / Banyera del NORD-SUD! / Finava la cançó quan la femme aux oranges, direcció Château d'Eau, s'ha descobert la brusa i ha ensenyat els mugrons / que eren com una llàntia de cremell". L'estació de Rennes és de la línia 12 i les de Saint-Michel i Château d'Eau de la 4. En l'altre poema, "Passional al metro (Reflex nº 1)", esmenta l'estació de Saint-Lazare de la línia 13: "... justament en passant sota la serp del Sena direcció Saint-Lazare.

Cal recordar que Joan Miró va fer el dibuix de la coberta de l'únic número imprès de la revista "Arc Voltaic" (febrer de 1918), de la qual Salvat-Papasseit n'era el director. A Miró, durant tota la vida el va acompanyar una primera edició del llibre "Poemes en ondes hertzianes" (1919) de Salvat-Papasseit. En aquest volum hi ha una dedicatòria feta a mà: "Exemplar dedicat a l'amic En Joan Miró. Homenatge d'En Salvat-Papasseit. 21-XII-1919". És d'aquells darrers dies a Barcelona preparant el viatge a París. El 1974 Miró il·lustraria amb gravats cinc poemes de Salvat-Papasseit.

En aquell 1920, Miró i Ricart tenien vint-i-set anys. Papitu Artigas vint-i-vuit. Marian Espinal vint-i-tres. Salvat-Papasseit vint-i-sis. Ràfols trenta-un. Pla vint-i-tres. Tots tenien una edat semblant. Eren uns joves catalans que volien abastar un nou món. Tan sols Torres García era molt més gran, tenia quaranta-sis anys.

Havíem vist que Miró havia arribat a París a finals de febrer de 1920. Una de les primeres coses que va fer fou anar a veure Picasso, com molts dels artistes catalans quan arribaven a la capital francesa. Miró

escriu a Ràfols (2 de març): *“Aquest matí hem anat amb en Ricart a casa d’en Picasso. Ens ha rebut molt bé al seu taller; hem vist tot el que feia i ens ha ensenyat moltes escultures d’art negre i dues teles de Rousseau...”*. Per a Miró, Picasso era algú especial; havia escrit uns mesos abans a Ràfols (21 d’agost de 1919): *“Sempre tinc a la memòria la visita feta a casa de la mare de Picasso...”*²³, tot parlant d’alguna tela que havia vist allà. No eren desconeguts un per l’altre.

Les mares de Jaume Sabartés²⁴ (amic de joventut de Picasso) i Miró eren cosines germanes: Maria Magdalena Gual Oromí i Dolors Ferrà Oromí. Miró explicava a Josep Melià²⁵: *“La seva mare, la tia Magdalena era una velleta ajupida i la meva mare em feia anar a visitar-la amb molta freqüència. Jo era molt jovenet. Picasso havia fet un retrat de Sabartés que la tia Magdalena tenia a casa seva. Aquell quadre va ser la meva primera visió de Picasso... Quan em vaig anar a París vaig anar a demanar-li (a la mare de Picasso) si volia res pel seu fill. I em va donar una ensaïmada... Els meus viatges a Catalunya servien per portar notícies entre la mare i el fill...”*. Pel que sabem, les mares de Picasso (Maria Picasso López), Sabartés i Miró deuriem ser d’aquelles senyores benestants de Barcelona que es trobaven de tant en tant per fer el berenar²⁶.

Aleshores, el 1920, Picasso vivia 23 de la rue de la Boétie. Hi havia anat a viure el novembre de 1917. El seu pis era al sisè i el taller al setè. Tenia dotze anys més (trenta-nou) que Miró (vint-i-set). Una diferència important.

Josep Pla ens explica com el pintor Domènec Carles un dia el va convidar a acompanyar-lo a veure Picasso. Pla li va preguntar si vivia a Montmartre o a Montparnasse. *“I ara!... Viu a la rue La Boétie, en ple centre de París... Es*

*un barri de franca i explícita burgesia i en una casa absolutament pròpia i apreciable... Ens rebé a l’acte d’una manera afectuosa i simpàtica... (Era) un pis enorme i vaig tenir la sensació que tot ell era ocupat per la seva activitat personal...”*²⁷. A la planta baixa del núm. 21 hi havia la galeria del seu marxant Paul Rosenberg. Era un barri elegant. L’ambient artístic de París estava canviant, passaria de Montmartre a Montparnasse, del nord al sud. Els artistes es mourien per aquelles línies de metro “nord-sud”. Hem vist com els nostres catalans s’allotjaven al centre de París, a tocar de la Borsa; aviat es desplaçarien cap al sud, a Montparnasse.

En aquell primer viatge, Miró visitaria Picasso diverses vegades. En una carta a Ràfols (14 de març) diu: *“Picasso, molt fi, molt sensible, molt pintor... Tot està fet pel marxand,*

²³ Vivia al carrer de la Mercè n. 31, prop de Correus.

²⁴ Jaume Sabartés Gual (1881- 1968). Estudiant, també, de Llotja, de la colla de *Els Quatre Gats*. Durant aquells primerencs anys, Picasso el va pintar diverses vegades. Va viure a Guatemala, on tenia un comerç el seu oncle matern Francesc Gual Oromí, del 1904 al 1927. El 1935 s’instal·la a París i esdevé el secretari particular de Picasso fins la seva mort.

²⁵ “Joan Miró, vida i gest” (Doposa, 1973), pàg. 99.

²⁶ Diu Miró en una entrevista reproduïda en el llibre “Picasso – Miró. Miradas cruzadas” de Victòria Combalia (Electa, 1998), que les seves mares es visitaven “el primer dimecres de cada mes”.

²⁷ Capítol “Pablo R. Picasso” del llibre “Notes sobre París (1920-1921)”.

per la pesseta... Sota la gran disciplina cubista dels Bracque, Picasso, hi viuen un exèrcit de paràsits...”. En una altra a Josep Dalmau (12 d’abril): “Vaig tornar a casa d’en Picasso amb els Mompou²⁸; ens va rebre molt bé i a mi em va renyar perquè no hi anava més sovint. Demuestra molt interès en veure coses meves. Jo li vaig dir que no tenia res, que tot ho tenia tancat dintre les caixes...”.

Sabem moltes coses dels primers temps de Miró a París per les seves cartes a amics i les que envià Ricart a Ràfols. Una d’aquest del 5 de març: “En Miró, engrescat i frisós per a pintar i dibuixar”. Miró, el 14 de març, li comenta a Ràfols: “París admirable; sol rosa i Sena en boira de bes. Patina grisa dels vells edificis. Musical parlar de les parisenques. Màxima educació i afabilitat...”. Afegeix que ja ha vist, entre d’altres, el Museo Rodin (“Rodin ens mareja...”), el Louvre (“cal anar-hi moltes setmanes per a fer-se’n càrrec...”). Això ho farà amb el seu amic Ricart.

Miró anava a París a descobrir un món nou, a conèixer de primera mà les tendències de l’avantguarda artística. Ricart, a més, volia intentar treballar en el seu ofici de gravador al boix. “Si m’hagués proposat de fer molta feina a París, penso que ho hauria aconseguit... M’interessava més que un nou encàrrec, poder anar a veure col·leccions particulars, anar a passar una hora al taller de Picasso... divagar i deambular amb l’animadíssim Josep Pla, llavors més desconcertant i implacable que mai; breu: m’interessava conèixer ben bé l’ambient agredolç de París de després de la guerra, recollir les espurnes esparses de París d’abans que encara quedaven a Montmartre i a Montparnasse i tot plegat viure-ho...”²⁹.

Miró ja sabia francès? Li respon a Georges Raillard: “Com s’aprèn a l’escola: molt malament...”³⁰. Com vivia? “A compte de les mil cinc-centes pessetes que m’havia pagat Dalmau...”. Com a conseqüència de l’exposició que havia fet a les Galeries Dalmau, carrer Portaferrissa 18, del 16 de febrer al 3 de març de 1918, Miró obté el compromís del galerista d’organitzar-n’hi una altra a París i obté per endavant aquella quantitat de les possibles vendes...”³¹.

Dalmau li havia demanat que no ensenyés les seves teles, esperant poder donar un bon cop en aquella exposició promesa a París. El 27 de març escriu a Dalmau: “He rebut una nota de la Companyia de Ferrocarrils dient-me que tenia a la meva disposició dues caixes a la Gare d’Austerlitz... estaran a la seva disposició, esperant ordres de vostè...”. Explica que ha dipositat les caixes, per indicació dels amos de l’Hôtel Rouen, a un guardamobles (Bedel, del 2 rue Véronèse); això era en un indret relativament allunyat del centre, al sud-est de París. En una carta del 12 d’abril, li explica com fou l’anar a recollir-les: “Quan vaig anar a la Duana i van haver de desclavar les caixes...”

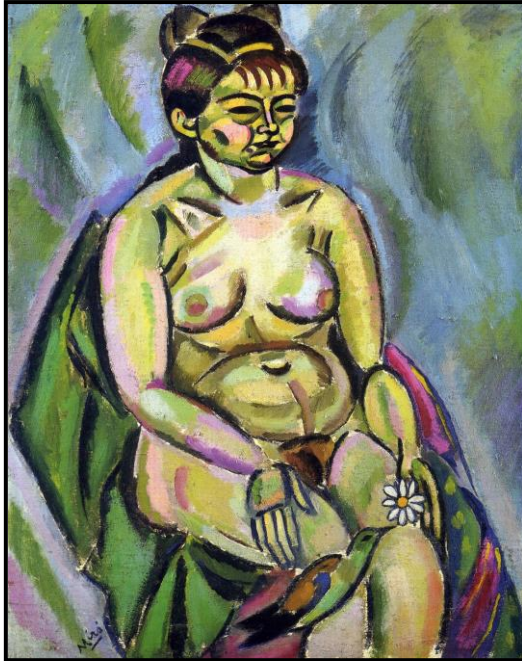
²⁸ Són el pintor Josep Mompou i la seva esposa Agustina Baulés. Mompou li havia comprat “Natura morta del molinet de cafè” (1918); fou l’única venda que va fer Miró en la seva primera exposició a les Galeries Dalmau (1918).

²⁹ “Memòries” d’Enric Cristòfol Ricart, pàg. 84.

³⁰ “El color dels meus somnis. Converses amb Georges Raillard”, Traus-8 Leonard Muntaner Editor (2009), pàg. 40. Aquest llibre és la traducció catalana de “Ceci est la couleur de mes rêves. Entretiens avec Georges Raillard”. Editions du Seuil (1977). Detalla Raillard que aquesta sèrie d’entrevistes es van fer entre novembre i desembre de 1975, més un afegit del maig de 1977. Existeix una versió en castellà: “Conversaciones con Miró”, Granica editor (1978). Estranyament a la versió catalana hi falta el darrer capítol, el 15 (“El algarrobo”), el que correspon al maig de 1977. Georges Raillard fou director de l’Institut Français de Barcelona entre el 1964 i el 1969.

³¹ “Joan Miró, vida i gest” de Josep Melià (Doposa, 1973), pàg. 106

va haver-hi un regocijo general de tots els empleats... Lo primer que va sortir al destapar les caixes va ser el Nu de l'ocell³² – grans rialles -. Després el retrat de l'orfebre Sunyer³³ – C'est son mari? – Non monsieur, c'est son chéri, son aimant! Rialles i brometa a l'anar veient noves teles...”. Afegeix: “Jo aquí apenes treballo; no es possible. Sento que un món nou s'obre al meu cervell...”.

“Nu de la flor i l'ocell” (1917)

“Retrat de Ramon Sunyer (L'orfebre)” (1918)

El 7 d'abril escriu a Miquel Ferrà Juan, director i bibliotecari del Museu Victor Balaguer de Vilanova i la Geltrú i amic de Ricart: “Encantat de París... Els arbres verdegens. Deliciós el jardí de Luxembourg i avingudes; llum finíssima”. El 13 al que serà el seu gran amic Joan Prats: “Veient tota aquesta pintura es reben sensacions estupendes. Avui he vist uns 90 Cezannes!...”. Miró tenia una gran activitat a París. Per un costat restava embadalit per aquella ciutat tan extraordinària i per l'altre sabia que calia amarar-se de les noves tendències de l'art que arribaven amb dificultat a Barcelona.

El 26 d'abril sabem que Miró va estar a Reims per una posta que va enviar a Ràfols. Deuria ser durant el mes de maig que va amb Ricart i Pla a Versalles, i envien una postal a Josep Maria Junoy³⁴.

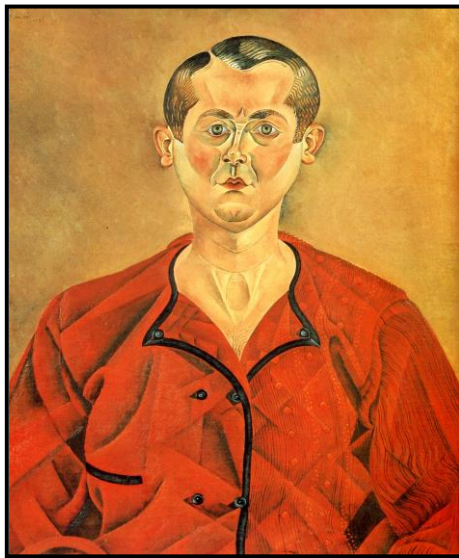
Pla explica com va conèixer Miró. Comenta que durant les primeres setmanes a París tenia el costum de passejar pels bulevards. Sortint pel carrer Notre Dame des Victoires, cap a la Borsa i girant a l'esquerra per agafar el del Quatre Septembre, a uns 300 metres trobava l'Òpera. I allà, a una banda tenia el bulevard des Capucines fins la Madeleine i a l'altra el dels Italiens. Si continuava per Òpera amunt, hi trobava el de Haussmann.

³² “Nu de la flor i l'ocell” (1917). ”Joan Miró. Catalogue raisonné. Paintings” de Jacques Dupin i Ariane Lelong-Mainaud (1999), Volum I (1908-1930), n. 59

³³ “Retrat de Ramon Sunyer (L'orfebre)” (1918). ”Joan Miró. Catalogue raisonné. Paintings” de Jacques Dupin i Ariane Lelong-Mainaud (1999), Volum I (1908-1930), n. 55

³⁴ Recordarem que Josep Pla havia arribat a París el disset d'abril.

Josep Pla deuria fer allò que els francesos en diuen “flâneur”. *“Un dia m’hi vaig passejar amb Enric C. Ricart i un amic seu, que em presentà: el pintor Joan Miró... Miró anava admirablement ben planxat, caminava enravenat, era mot petit, tenia el cap alt, els seus moviments eren mecànics. Ricart i jo, contemplatius recalcitants, teníem un aspecte deprimat però folgat. Miró caminava d’una manera triomfal. Portava smoking impecable, les sabates brillants, les orelles grosses, alzinades, els ulls rodons, apassionats i voluntaris. No deia mai res...”*. Explica que Ricart “era la discreció, la correcció mateixa. Posseïa l’art prodigiós de fer-se amics de tots cantons i de totes procedències... Posseïa un ofici a fons: el gravat al boix. Feia prodigis. Quan treballava agafava un aire d’artesà medieval... un aire de bona persona, humil i modesta sense voler, que suggestionava instantàniament. Sabia moltes coses, era molt obert...”³⁵.

Pla en un dels seus “Retrats de passaport” aprofundeix en la relació entre Ricart i Miró: *“Quan Miró es trobava a la taula de Ricart (a la crémèrie del bulevard de Montparnasse que freqüentaven alguns artistes catalans a París el 1920³⁶)... una de les coses més curioses de la improvisada reunió era la manera que tenia Ricart de mirar-se el seu amic, el jove pintor. El mirava amb un aire de sorpresa permanent i que no hauria pogut dissimular encara que hagués volgut...”*³⁷. A continuació, Pla descriu Miró: *“Era diferent –vull dir que era exactament igual que l’autoretrat que havia presentat en una exposició...”*. Està parlant de “Autoretrat” de 1919, aquell que de l’Exposició Municipal de Barcelona, “El noi de la garibaldina vermella”.

Miró es representa amb aquell tipus de brusa llarga i vermella, oberta pel davant (amb botons) i mànigues que portaven sovint per treballar els mossos. Agafava el nom dels partidaris de Garibaldi. *“Miró s’havia representat, de bust en amunt, com un estaquirot rígid, vegetal, mecànic, d’una gravetat absoluta i totalment seriós. L’autoretrat no semblava pas contenir cap element vital, esponjós, matisat i fluent, sinó que s’havia donat un aspecte impenetrable, immòbil, de fusta definitiva i aclaparadora. Llavors era molt jove...”*³⁸. Miró tenia vint-i-sis anys. *“Anava molt ben vestit. Sempre que el vaig veure... semblava que sortia de la capsula... Era un petit món en que tothom, homes i dones, anava com podia, vull dir, més o menys, de qualsevol manera. Miró, no. Era una nota discordant... Miró creia que havia de vestir admirablement, i així ho feia amb una naturalitat perfectíssima...”*.

Ricart i Miró es van inscriure a l’acadèmia de dibuix La Grande Chaumière. Ricart: *“Treballàvem molt poc els pocs que havíem anat a París per a fer-ho. Unes hores a l’Acadèmia a fer croquis de nu i la resta de dia a veure museus, col·leccions*

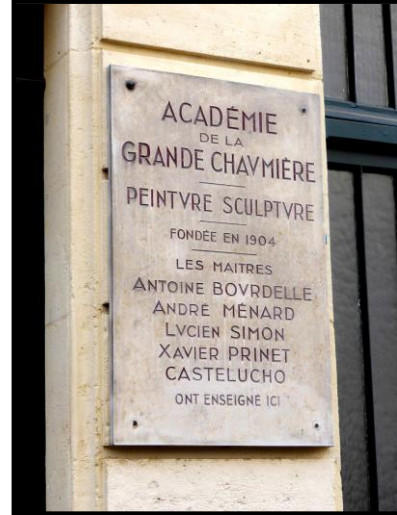
³⁵ Capítol “Més cap el centre” del llibre “Notes sobre París (1920-1921)”.

³⁶ Josep Pla diu que estava entre la Closerie des Lilas i el bulevard Raspail.

³⁷ “Joan Miró, jove, a París” de “Retrats de passaport”. Obra completa, Volum 17 (Editorial Destino, 1970).

³⁸ “Joan Miró, jove, a París” de “Retrats de passaport”. Obra completa, Volum 17 (Editorial Destino, 1970).

particulars, subhastes, marxants o exposicions...”³⁹. “La Grande Chaumière i l’acadèmia veïna de Colarossi”⁴⁰ ens semblaven transportar-nos cinquanta anys enrere. Devien ésser iguals (fóra de l’electricitat) que quan hi dibuixaven de joves els vells pintors reconeguts d’ara. Anava a les classes lliures, l’assistència a les quals no implicava la visita del professor, i es pagava un tant per sessió. La concurrència a aquestes acadèmies era nombrosíssima...”⁴¹.

La Grande Chaumière era una famosa acadèmia de dibuix i pintura, en el carrer del mateix nom, en el número 14, a Montparnasse, fundada el 1904. Es diu que era el local on el 1845 va néixer el can-can. El 1920 hi feia de professor un català emigrat a París, Claudi Castelucho⁴². L’Acadèmia proporcionava els models. Els professors hi anaven varis cops a la setmana a revisar els treballs. Era un lloc ben curiós per la gent que s’hi trobava, hi havia artistes diversos, noies que feien de model perquè volien ser artistes, noies a la cerca dels estudiants estrangers que poblaven París...

Veiem que Ricart i Miró, també d’altres artistes, comencen a freqüentar el barri de Montparnasse: van a aquella acadèmia de La Grande Chaumière, gairebé a la cantonada del bulevard de Montparnasse i a tocar del de Raspail, o a “la crèmerie del bulevard de Montparnasse” que estava entre la Closerie des Lilas (171 Boulevard du Montparnasse) i el bulevard Raspail. Una crèmerie era originalment un lloc on es venia llet i els seus

³⁹ “Memòries” d’Enric Cristòfol Ricart, pàg. 81.

⁴⁰ 10 rue de la Grande Chaumière.

⁴¹ “Memòries” d’Enric Cristòfol Ricart, pàg. 98.

⁴² Claudi Castelucho Diana (Barcelona, 1870 – París, 1927) havia marxat de Barcelona el 1895 fugint de la Guerra de Cuba. És de la generació dels Catalans que van a París a finals de segle XIX: Anglada Camarasa, Joaquim Sunyer, Ricard Urgell, Isidre Nonell... Primer fou professor de l’Acadèmia Colarossi, que estava en el número 10 del mateix carrer; era una escola privada de Belles Arts. També hi havia Anglada Camarasa fent de professor i del 1899 al 1901 hi assistiren: Isidre Nonell i Xavier Nogués. El 1904 passà a La Grande Chaumière i la dirigí fins al 1909. El 1914, a l’inici de la Primera Guerra Mundial, torna a Barcelona. En acabar retornarà a París. És un pintor rellevant i prou reconegut a l’època. Va participar sovint al Saló dels Independents de París. Mor el 1927, amb 57 anys. A la necrològica publicada a “La Vanguardia” del 9 de desembre de 1927, a la pàg. 17, s’hi deia: “*Todos sus compatriotas, al trasladarse a París, hallaban en él al buen amigo, al temperamento ingenuo, al corazón de niño que les recibía con familiaridad y contento...*”. Cal remarcar l’interessant estudi sobre la seva vida i obra “Claudi Castelucho Diana (1870-1927): un pintor de color, un artista per descobrir” d’Ester Barón Borràs; publicat al Butlletí de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi XVI, 2002 (pàg. 119 a 153) i que es pot trobar a Internet.

derivats: mantega, formatge... Més endavant, a partir de la segona meitat de segle XIX, algunes es van habilitar també com a petits restaurants populars.

Miró queda atordit de París, viu, en poc temps, un excés de museus i exposicions. *“Em va passar una cosa extraordinària... vaig tenir una paràlisi a les mans. No podia aguantar un llapis amb els dits. No era una paràlisi física; era intel·lectual...”*⁴³. Deuria patir una mena de *síndrome d’Sihendal*⁴⁴, havia viscut en poc temps una allau d’informacions i emocions.

El 8 de maig escriu a Ràfols: *“Aquest París m’ha trasbalsat tot... M’he sentit xuclat pel bes de tota aquesta dolçor d’aquí. Deixeu-me fruir, ara, calladament, d’aquest món nou... Jo em passo el dia als museus i veient exposicions... Aquest estiu, amb tots aquests bons aliments al cos, treballaré fierament... Un d’aquests dies espero en Dalmau; m’ha escrit que ve per acabar d’arreglar lo meu... Dimecres va marxar la meva família cap a Barcelona...”*. Així doncs, sabem que els seus pares el van anar a visitar. En una altra carta del 28 de maig a Ràfols li diu que a mitjans de juny estarà a Barcelona.

Ricart comenta que el 20 de maig havia dinat amb Dalmau, Miró i Pla: *“Ens hem reunit per a comentar la notícia que ara et donaré i que és d’una importància gran per a Barcelona. Aquest infatigable home ha organitzat per a la vinent tardor una exposició a casa seva de tot l’art d’avançada d’aquí...”*.

Els primers temps de Miró a París pràcticament conviu amb Ricart, però alguna cosa els comença a allunyar. Ricart: *“Si amb Miró a Barcelona sempre anàvem plegats, a París ben aviat un anà per un cantó i l’altre per l’altre: aquesta separació, però, no va ésser mai absoluta... Anar amb Miró al Louvre, per exemple, era pitjor que anar-hi sol perquè costava mot d’entaular-hi diàleg: ell es manifestava amb un espurneig d’ulls i dos xerrics de boca com si fes marxar un cavall, assentint així la nostra exclamació admirativa davant d’alguna obra important. Cada dia es tornava més hermètic... París li va pujar una mica al cap, certament...”*⁴⁵. En una carta a Ràfols li explica: *“Caminem plegats llargament i no em diu ni una paraula o bé contesta breument... (estic) completament convençut de la incompatibilitat de caràcters entre ell i jo... Tu interpretaràs això que t’acabo de dir sense entreveure-hi gens de malícia ni manca d’amistat... em penso que no dubtes de l’amistat i admiració que tinc per en Miró”*.

Sobre les visites de Miró al Museu del Louvre hi ha una rellevant història. L’explica Pierre Schneider. Aquest va conèixer Miró cap al 1949 o 1950 a casa de Georges Duthuit (cunyat de Pierre Matisse). *“Va ser l’únic amb el qual vaig anar al Louvre durant tres dies consecutius. Jo estava mort de cansament i no gosava dir-li que potser era massa... jo li havia demanat... recórrer tot el Louvre amb ell... Al cap de tres dies em va dir... No mirarem tot el Louvre, oi? I acabàvem de passar revista al vuitanta-cinc per cent del museu!”*. Un dels dies li va dir: *“Ha d’estar molt atent, no al que dic, sinó als meus gestos i sorolls...”*⁴⁶. Tres dies seguits al Louvre per veure tan sols un vuitanta-cinc per cent!

⁴³ “El color dels meus somnis. Converses amb Georges Raillard”, pàg. 53.

⁴⁴ S’anomena així pel viatge de l’escriptor francès a Florència el 1817. Una sobredosi de bellesa el va dur a patir confusions i al·lucinacions.

⁴⁵ “Memòries” d’Enric Cristòfol Ricart, pàg. 84.

⁴⁶ “Al voltant de Miró” de Joan Punyet Miró (Fundació Miró, 2014), pàg. 307.

L'antítesi d'aquest fet és la que fan els tres personatges de la pel·lícula "Bande à part" (1964) de Jean Luc Godard, que el recorren esperitats de punta a punta amb nou minuts i quaranta-cinc segons.

Finalment, Joan Miró en una carta del 29 de maig de 1920 a Lola Anglada dirà: *"Aquí el temps passa fantàsticament de pressa. El Louvre, els Museus, tot París em té*

completament absorbit, i naturalment que quan entro a la nit a l'hotel, estic aclaparat... Espero amb delit anar-me'n al camp català per posar-me a treballar ferament... Espero venir aviat i tornar-me'n enseguida a Mont-roig..."

Ricart escriu a Ràfols (22 de maig): *"En Miró marxa a Barcelona cap allà el 15 i jo un dia d'aquests hauré de decidir..."*. El 5 de juny li envia una postal des de Reims.

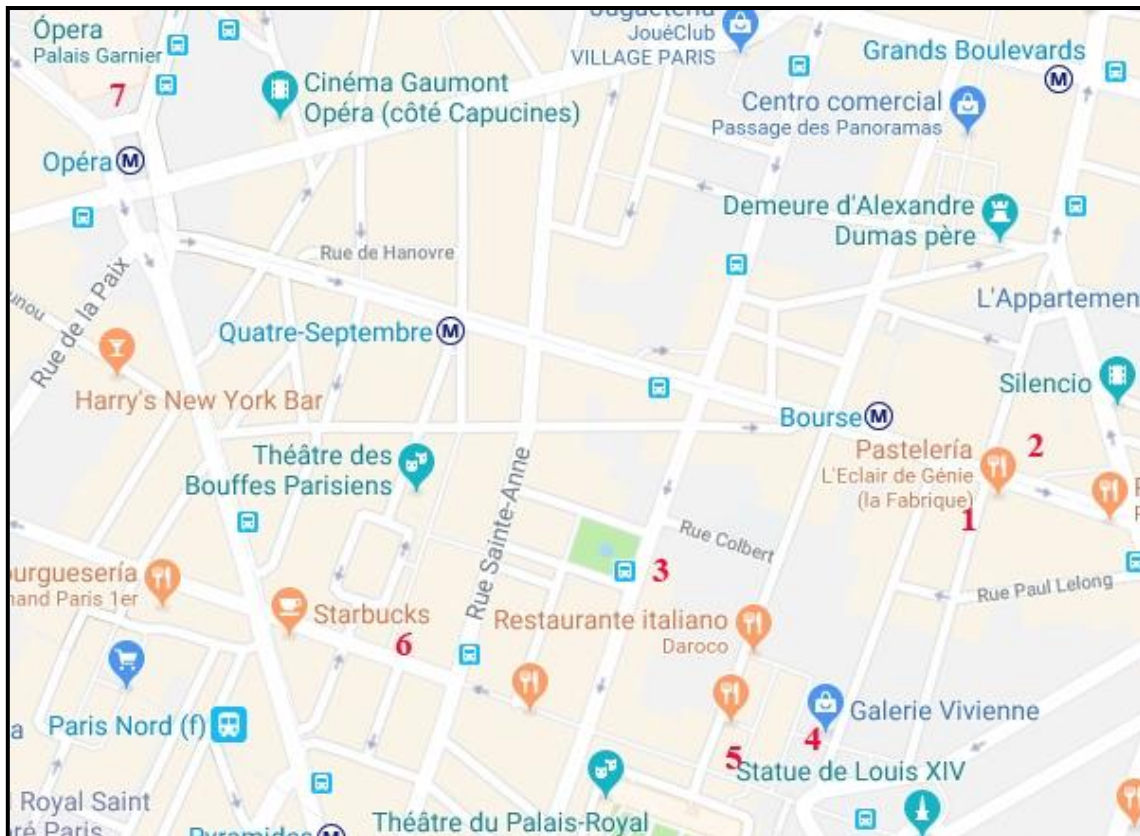
Miró a Barcelona hi restarà tan sols unes setmanes. El 27 de juny, des del mas, escriu a Picasso: *"Amigo y maestro: De regreso a Barcelona, tuve el gusto de saludar a su señora mamá, que estuvo muy contenta de saber nuevas de usted... Conforme, con usted, en que para ser pintor hay que quedarse en París... Acabo de llegar al campo y dispuesto a empezar a trabajar fieramente. Unos meses aquí y luego otra vez París!..."*

Un altre cop Mont-roig. El mas serà el lloc on anar a recuperar energies, per aconseguir la força de continuar treballant. Ja ho havia estat el 1911 quan fugia de Barcelona, i del seu pare. També el 1918 després del gran fracàs de la seva primera exposició a les Galerías Dalmau. I, ara, el 1920, després del xoc emocional del seu primer viatge a París.

Aquella campanya a Mont-roig seria d'uns quatre mesos, fins a mitjans d'octubre. Pintarà quatre *natures mortes*: "Natura morta del raïm", "La taula" (Natura morta del conill), "El joc de cartes" i "Cavall, pipa i flor vermella". Després aniria a Barcelona i, a mitjans de febrer de 1921, tornaria a París.

LOCALITZACIONS

- 1: Hôtel Rouen, 13 de la rue Notre Dame des Victoires
- 2: Borsa
- 3: Biblioteca Nacional, 58 rue Richelieu
- 4: Galerie Vivienne, 5 rue de la Banque
- 5: Galerie Colbert, 6 rue des Petits Champs
- 6: Galerie Coiseul, 40 rue des Petits Champs
- 7: Opera

- 1: La Grande Chaumière, 14 rue de la Grande Chaumière
- 2: Closerie des Lilas, 171 boulevard du Montparnasse
- 3: Bulevard Raspail
- 4: Bedel, 2 rue Véronèse